

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

**До ювілею О. Афанасьєва-Чужбинського
(200 років від дня народження)**

УДК 821.161.2'06

О. М. Моціяка

**Олександр Афанасьєв-Чужбинський і Євген Гребінка:
діалектика взаємин**

Стаття присвячена аналізу взаємин випускників Ніжинської вищої школи.

Ключові слова: Афанасьєв-Чужбинський, Гребінка, гімназія, лицей, взаємини.

Статья посвящена анализу взаимоотношений выпускников Нежинской высшей школы.

Ключевые слова: Афанасьев-Чужбинский, Гребенка, гимназия, лицей, взаимоотношения.

The article is dedicated to analysis of the relationship of Nizhin high school's graduates.

Key words: Afanasiev-Chuzhbynsky, Hrebinka, gymnasium, lyceum, relationship.

Олександр Степанович Афанасьєв-Чужбинський – українсько-російський поет і прозаїк, перекладач, критик, мемуарист (автор перших друкованих спогадів про Т. Шевченка), етнограф, фольклорист, мовознавець, журналіст, редактор, музезознавець.

Біографія О. С. Афанасьєва-Чужбинського на сьогодні досліджена не достатньо, вичерпно не з'ясовано чимало життєвих фактів, які вплинули на формування Афанасьєва як творчої, багатогранної особистості. Це стосується і ніжинського періоду життя письменника, зокрема його взаємин з Є. Гребінкою, який увійшов в українську літературу як відомий байкар, поет, видавець альманаху "Ластівка".

У переважній більшості наукових досліджень (В. Толбин, І. Франко, П. Биков, М. Гнатюк, Г. Самойленко та ін.) відомості про

взаємини Є. Гребінки з О. Афанасьєвим є досить короткими. Йдеться насамперед про спільне проживання О. Афанасьєва з Є. Гребінкою у професора М. Ф. Соловійова. І лише в П. Бикова знаходимо не розвинену далі гіпотезу про те, що Є. Гребінка мав непрямий вплив на творчість О. Афанасьєва-Чужбинського "в області мало-российской літератури" [1, с. XVIII]. На основі епістолярної спадщини, художніх творів обох письменників, а також на основі мемуарів та критичних статей О. Афанасьєва-Чужбинського ми зробили спробу повніше розкрити еволюцію продуктивних взаємин випускників Ніжинської вищої школи.

Отже, Євген Гребінка та Олександр Афанасьєв-Чужбинський здобували освіту в Ніжині. Євген навчався в Ніжинській гімназії вищих наук князя Безбородька протягом 1825–1831 рр. і закінчив її у складі шостого випуску і правом на чин 14-го класу [2, с. СXXXIII]. Навчання О. Афанасьєва припадає на 1829–1835 рр., коли гімназія була перетворена у 1832 р. на Фізико-математичний лицей. Олександр належав до числа студентів десятого випуску і закінчив курс наук із званням студента лицей і правом на чин 14-го класу [2, с. СXXXIX]. У "Спогадах про Т. Г. Шевченка" О. Афанасьєв-Чужбинський писав: "С Гребенкой мы были знакомы, как воспитанники одного заведения, и хотя он вышел гораздо прежде меня, но мы жили с ним на одной квартире" [3, с. 6]. Юнаки проживали на квартирі професора природничих наук Микити Федоровича Соловійова. За деякими даними, з ними також проживали Я. де Бальмен і П. Катеринич. О. Афанасьєв на все життя зберіг дуже теплі спогади про М. Ф. Соловійова. Приїхавши до Ніжина у липні 1853 р., колишній лицейст відразу відвідав будинок покійного професора. На жаль, він побачив лише пустку, занедбане подвір'я. З величезною любов'ю письменник згадував свого мудрого, "просвещеного" наставника, людину безмірної доброти і порядності, улюбленця студентів усіх курсів. М. Ф. Соловійов ставився до своїх квартирантів як справжній батько [4, с. 888].

Крім того, обох юнаків єднала їх спільна "мала батьківщина". Обидва – з полтавського краю, Є. Гребінка – уродженець Пирятинського повіту, О. Афанасьєв – Лубенського. Обидва – з дворянських родин, мали гарну домашню освіту, яка дала можливість їм відразу стати учнями 4-го класу. Обидва належали до найкращих учнів своїх класів і вчилися переважно на найвищий бал – "4", обом найкраще давались предмети гуманітарного профілю. Обидва добре знали латинську, німецьку, французьку, грецьку мови, не говорячи вже про українську та російську.

Загальновідомим є твердження про великий вплив Є. Гребінки на життя і творчість Тараса Шевченка. Однак, на наш погляд, не менш визначальною була його роль і в долі О. Афанасьєва, у формуванні його естетичних смаків. Євген Гребінка був своєрідною єднальною ланкою між старшим, "гоголівським", і молодшим поколінням студентів гімназії.

Разом з М. Гоголем, К. Базилі, В. Любичем-Романовичем, М. Прокоповичем, П. Редькіним, Н. Кукольником Є. Гребінка входив до "літературного товариства вихованців" або ж, за висловом Н. Кукольника, "до кружка студентів" [5, с. 242]. Сучасні дослідники схильні кваліфікувати його як "ніжинську літературну школу" [6, с. 47]. Основним чинником, котрий уплинув на формування такої літературно-естетичної єдності, Г. В. Самойленко вважає навчальну діяльність таких викладачів, як І. О. Орлай, М. Г. Белоусов, Ф. І. Зінгер, І. Я. Ландражин, С. М. Андрущенко, І. Г. Кулжинський, П. І. Нікольський та ін.

Отож, старший товариш, безперечно, прилучив Олександра до одухотвореного, творчого студентського середовища Ніжинської гімназії. Так, зокрема, у 1929–30 н. р. до 7-го класу перейшли Яків де Бальмен, до 8-го – Євген Гребінка, Єгор Гудима, до 9-го – Аполлон Мокрицький та ін. У 1829 р. закінчили гімназію Нестор Кукольник, Костянтин Базилі, Микола Прокопович, у 1828 р. – Микола Гоголь.

Про сповнене творчих задумів студентське життя, Графський парк О. Афанасьєв писав в оповіданні "Встреча: "Куда не летала моя фантазия? Там где-то на очаровательных холмах раскинулись Исковцы; – там в Остре смотряся шпицы церковей Нежинских и незабвенный лицей белеет на берегу... Как будто я снова бродил в темных коридорах его, мечтал в душистых липовых аллеях, где все говорило, что здесь недавно Кукольник мечтал о своём Тассе, Гоголь о вечерах на хуторе, Гребенка перекладывал Полтаву Пушкина" [7, с. 308].

У вірші "На берегу пустынного Остра..." (1848), подорожньому нарисі про Ніжин 1853 р., у нарисі "Два случая из жизни охотника" (1855), "Спогадах про Т. Г. Шевченка" (1861) О. Афанасьєв неодноразово згадував alma mater як місце духовного життя, сповненого високих ідеалів.

Творчий профіль Є. Гребінки, як і його товаришів-гімназистів, мав переважно романтичні ознаки. На наш погляд, у 20-х рр. XIX ст. у Ніжинській гімназії склався романтичний осередок, типологічно

близький до харківського гуртка раннього періоду. Творчість ніжинських романтиків зазнавала імпульсів, які йшли із західноєвропейської (естетика та творча практика Й.-Ф. Шиллера, ієнських романтиків, Дж. Байрона) та російської (В. Жуковський, О. Пушкін, поети-декабристи, насамперед К. Рилєєв) літератури. Ніжинський романтизм був зрощений із бароко та класицизмом. Вихованці гімназії цікавились українським фольклором, деякі письменники ставали на захист української мови. У творчості ніжинських романтиків послаблені настрої "національної туги". Натомість активно розвивалась особистісно-психологічна тематично-стильова течія. Про масове захоплення гімназистів культом романтичного поета вже з висоти 1846 р. Є. Гребінка з іронією писав у повісті "Пиита" [8, с. 8]. Тодішні письменники "подчинились духу времени". Романтичний поет в їх уявленні "постоянно разочарован; воображает, что у него кровь не течет в жилах своим порядком, как у всех людей, но кипит и клопочет; что сильные страсти бушуют в душе его... Бедный больной считает себя поэтом, а прочий мир – толпой, бездушной толпой, прозаической толпой, грязной толпой и даже безумной толпой. В разговоре больного часто встречается местоимение я..." [8, с. 8]. Переважна частина ніжинських гімназистів для своїх літературних спроб обрала російську мову. Але були серед них і автори, пробуджені романтичним прагненням до національного самовираження. Вони використовували українську мову. А це, як слушно зауважує О. К. Супрунюк, "свидетельствовало об их интересе к самым актуальным эстетическим проблемам того времени" [9, с. 9]. Свідома орієнтація на україномовну творчість свідчила і про прогресивну громадянську позицію юних вихованців, адже у 20–30-х рр. XIX ст. можливість розвитку літератури українською мовою піддавалась сумнівам з боку офіційної російської критики. До "українського крила" ніжинських романтиків належали, зокрема, В. Забіла, Є. Гребінка, П. Лукашевич.

Коли О. Афанасьєв вступив до гімназії, Є. Гребінка мав певний досвід літературної творчості: писав російськомовні ліричні твори, балади, оди, у 1828 р. з успіхом читав у класі вірш "Славянский вечер (пізніше назва "Курган" в журналі "Сын отечества", 1834). У гімназії Є. Гребінка дебютував як україномовний письменник. У 1829 р. повідомляв батькам про те, що перекладає "Полтаву" О. Пушкіна українською мовою. У Ніжині Є. Гребінка написав також 15 україномовних байок ("Цап", "Лебідь і Гуси", "Ячмінь", "Ведмежий суд", "Пшениця" та ін.) [6, с. 64]. Разом з В. Ф. Домбровським юний

гімназист укладав рукописні журнали "Аматузія" і "Піфія", де розміщував власні твори.

Є. Гребінка, очевидно, одним з перших помітив літературний хист Олександра і, можливо, заохотив його написати твір до першої української романтичної збірки "Украинский альманах" (Харків, 1831). Перу п'ятнадцятирічного автора в ньому належав російськомовний нарис "Нежинские греки", по-романтичному просякнутий повагою до національної самобутності одного з народів, що становили суттєву рису етнічного обличчя Ніжина. Прикметно, що твір був присвячений "И. К." На думку М. Гнатюка, це присвята І. Кулжинському, який викладав у гімназії латинську мову протягом 1825–1829 рр. і з яким у Гребінки склались дуже теплі стосунки. Особа І. Кулжинського суперечлива. Він еволюціонував від українофільства до реакційних, монархічних позицій. Однак у 20-х рр. XIX ст. І. Кулжинський був прихильником української культури та романтичної естетики. Саме знайомство з І. Кулжинським (особисте чи заочне через Гребінку) було, на наш погляд, одним із джерел формування романтичного світогляду і Є. Гребінки, і О. Афанасьєва-Чужбинського.

У статті "Некоторые замечания касательно истории и характера Малороссийской поэзии" ("Украинский журнал", 1825) І. Кулжинський по-романтичному абсолютизував поетичне мислення як найбільш адекватний засіб пізнання світу, а місію поета вбачав у піднесенні душі "до... високого, прекрасного чувства! Счастливые формы человеческого слова, которые своею красотою пробуждают в человеке понятие о красоте совершенной, вечной!" [10, с. 98].

Забігаючи наперед, наголосимо, як вражаюче подібно буде згодом підтверджена така ж естетична позиція Є. Гребінкою та О. Афанасьєвим. Так, головний герой повісті "Записки студента" (1838, 1841) Яків Петрович, котрий мав риси молодого Гребінки, саме так піднесено сприймав поезію, а брак поетичного чуття в людини розцінював як її духовну неповноцінність, нездатність пережити "лучшего наслаждения в жизни!" "Вы не понимаете ни Жуковского, ни Шиллера, ни Байрона, ни Пушкина, великого Пушкина!.. Плачьте о вашем невежестве и дивитесь этим именам как проявлению неба на земле..." [11, с. 443]. А О. Афанасьєв-Чужбинський у листі до польського поета І. Крашевського від 25 грудня (за ст. ст.) 1850 р. зізнавався: "Я сам поэт... я сам смотрю на свет подобно вам... поэзия – то непостижимое звено, которое соединяет небо с землею, несмотря, изливается ли оно в звуках инструмента, словах поэмы или в красках живописца. Десятки тысяч людей ее не понимают,

сотни тысяч ей не сочувуют, но как отрадно встретить того, в ком горит божественная искра..." [12, с. 219].

У згаданій статті І. Кулжинський також обґрунтував романтичний принцип фольклоризму. Дослідник твердив, що народна поезія придатна для відтворення глибоких почуттів, є засобом пізнання народної душі. Відтак учитель заохочував свої учнів збирати фольклор. Про це, зокрема, йшлося в листі Є. Гребінки до улюбленого вчителя від 18.11.32 року: "Я собрал для Вас много песен малорос[сийских] с нотами" [8, с. 560]. Є. Гребінка неодноразово зізнавався у великому впливі на нього української пісні, її тужливої, сумної, "сладостно-унылой" мелодії ("Опять передо мной знакомые поля").

О. Афанасьєв теж збирав і вивчав фольклор. У розвідці "Общий взгляд на быт приднепровского крестьянина" (1855) він дав глибокий аналіз різних фольклорних жанрів та із захопленням писав про українські народні пісні: "О малорусских песнях можно написать целую книгу: так много в них истинной поэзии, высказанной с художественною простотою. Не одно из славянских племен не обладает таким огромным запасом песен, как малорусское, и ни одного из них нет таких прекрасных, оконченных песен. Мелодия у них вообще унылая, да и сами слова не отличаются веселостью" [13, с. 25]. Як і в Є. Гребінки, в Афанасьєва україномовна і частина російськомовної поезії зростає на ґрунті українського фольклору ("Пісня" ("Ой у полі на роздоллі..." (1842), "Дівочка правда" (1855) та ін.).

І. Кулжинський пробуджував патріотичні почуття вихованців, захоплювався багатством української мови. Незважаючи на те, що суспільно-політичні погляди і Є. Гребінки, і О. Афанасьєва були поміркованими і їх щире українофільство поєднувалось з царєфільством, вони все ж таки не раз ставали на захист повноцінності української мови. Так, у листі до І. Кулжинського (11 лютого 1832 р.) Є. Гребінка ділився гнітючими враження від почутого приниження рідної мови: "Я недавно был на бале... украинский казак спорил со мною, будто язык малороссийский ни к чему не годен, что он груб, тяжел, неловок и проч. Я краснел за этого выродка, и (удивляйтесь) донец вступился за меня, и мы вдвоих едва успели его согласить, что язык, которым говорили его деды и даже отец, имеет свое достоинство" [8, с. 560].

У 40–50-х рр. О. Афанасьєв-Чужбинський неодноразово наголошував на потребі використання лексичного багатства української мови. Наукова робота Афанасьєва над створенням "Словаря мало-

росийського язика" (1855) привела його до об'єктивних висновків про давність української мови. Дослідник не погодився з думкою офіційної науки, що українська мова є "испорченным языком великорусским" [13, с. 7]. "Нельзя предположить, чтобы северные и южные отрасли славян говорили одним наречием и чтобы северная Русь сохранила его, а южная изменила до степени нынешнего!" [13, с. 7–8].

Таким чином, романтичні смаки, що почали формуватись у гімназійні роки, виявлялись в обох письменників у літературній творчості і культурній діяльності протягом багатьох наступних років.

В "Украинском альманахе" разом з "Нежинскими греками" О. Афанасьєва був надрукований також вірш Є. Гребінки "Рогдаев пир". Це були перші друковані оригінальні поетичні твори обох авторів.

У нас немає документальних даних про те, які ще твори написав О. Афанасьєв у Ніжині. Однак лист Є. Гребінки від листопада 1834 р. засвідчує, що Афанасьєв надсилав йому лист з віршами у Петербург: "Спас[ибо] тебе [брату Аполлону – О. М.] и Афанасьеву за письмо, [за его] милые стихи, скажи [...] да едет в столицу марать бумагу" [8, с. 581]. Можливо, що і задум роману "Чугуевский казак", уривки з якого були опубліковані 1838 р., виник у Ніжині. У творі сильно відчувається вплив фольклорно-міфологічного стилю раннього М. Гоголя.

У 1831 р. Є. Гребінка закінчив навчання в Ніжині і 1834 р. переїхав до Петербурга. Живучи в столиці, Євген Павлович продовжував підтримувати зв'язки з О. Афанасьєвим, запрошуючи його відвідати місто на Неві. У листі до брата Аполлона від 8 вересня (за ст. ст.) 1834 р. Є. Гребінка писав: "Скажи, брат, Афанасьеву и Галенковскому, что им и стыд, и грех будет не побывать в столице" [8, с. 578]. Ніжинський ліцеїст теж цікавився творчістю старшого товариша, був обізнаний з виданням у 1834 р. "маленькой остроумной книжечки" – "Малороссийских приказок" Є. Гребінки [14, с. 669].

Коли Афанасьєв закінчив ліцей і вступив на військову службу в 1836 р., деякий час його білгородський уланський полк перебував у Чугусві на Харківщині. Мабуть, Афанасьєв підтримував контакти з Г. Квіткою-Основ'яненком, що проживав у Харкові. Тож у листі до зачинателя нової української прози від 18 листопада (за ст. ст.) 1838 р. Є. Гребінка цікавився: "Из письма вашего вижу, что вы знаете Афанасьева; где он пропадает? Дайте ему мой адрес и попросите написать ко мне" [8, с. 595]. Можливо, за підтримки Є. Гребінки

О. Афанасьєв друкувався разом з ним на сторінках петербурзьких журналів "Современник", "Литературные прибавления к Русскому инвалиду", "Пантеон" у 1838–1840 рр.

Намагання поновити контакти з О. Афанасьєвим у 1838 р. зумовлені були, очевидно, і прагненням видати в 1839 р., за порадою Г. Квітки-Основ'яненка, чотири україномовні "Литературные прибавления" для щойно відкритого журналу "Отечественные записки". Зрештою, з різних причин не вдалося видати ці додатки. Але забрані матеріали були опубліковані в 1841 р. в альманасі "Ластівка".

Є. Гребінка, звичайно, серед авторів українського збірника хотів бачити свого колишнього побратима, у якому вбачав творчий потенціал. Тож у листі до Г. Квітки-Основ'яненка від 13 січня (за ст. ст.) 1839 р. просив: "Вы будете доставлять кое-что от Афанасьева, он, малый, с дарованием, и когда будет больше вникать в дух малороссийского языка, а не одевать малороссийскими словами русицизмы и даже галлицизмы, то будет лихой сотоварищ" [8, с. 597]. В альманасі "Ластівка" були опубліковані вірші О. Афанасьєва "Прощання (Прощай, весела сторона!)" та "Є. П. Гр-ці". Ці вірші є досить показовими. Перший виразно засвідчує український патріотизм автора. Інший можна розцінювати, по-перше, як вірш-вдячність мудрому наставнику. По-друге, як свідчення тяглості тих естетичних традицій, які були прищеплені Афанасьєву Гребінкою. Вірш-звертання пронизаний романтичними настроями самотності та відчуження від світу.

Отже, Є. Гребінка сприяв входженню О. Афанасьєва в літературний дискурс нової української літератури, у коло найбільш відомих письменників тогочасної доби. До альманаху "Ластівка" ввійшли також твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Л. Боровиковського, В. Забіли, Є. Гребінки, Т. Шевченка.

У 1841 р. О. Афанасьєв вперше заявив про себе як критик нової української літератури і, зокрема, творчої постаті Євгена Гребінки. Перу Афанасьєва належала перша позитивна рецензія на альманах "Ластівка", яка була, на думку Л. Задорожної, "своєрідною відповіддю В. Белінському" [15, с. 34]. Провідний тодішній критик заперечив право "малоросіян писати по-малоросійськи". В. Белінський гнівно засудив Є. Гребінку за його передмову до альманаху "Так собі до земляків".

На відміну від російського критика, О. Афанасьєв високо оцінив патріотизм Є. Гребінки, який не зважає на "насмешки критиков, велеречивые диссертации о том, что малороссийского языка не су-

ществует, что лишній труд писать на этом языке, которого н и к т о не понимает" і прагне "поддержать потухающий пламень на алтаре украинской поэзии" [16, с. 106]. Видання "Ластівки" було яскравим свідченням таких зусиль, що заслуговували вдячності всього українського народу: "От лица земляков остается поблагодарить г. Гребенку за его доброе желание хоть сколько-нибудь оживлять малороссийскую литературу; благодарить тем более, что он приобрел уже известность как русский писатель, не боится суда журналов и пишет все-таки и по-малороссийски" [16, с. 111].

Рецензія на альманах "Ластівка" не є суцільним дифірамбом Є. Гребінці. Так, О. Афанасьєв досить стримано оцінив "прозаические статьи" Є. Гребінки, які "не носят на себе печати вдохновения" [16, с. 109].

У 1843 р. випускники Ніжинської вищої школи зустрілись на сторінках харківського збірника "Молодик". Є. Гребінка опублікував україномовний вірш "Ліс", а О. Афанасьєв, виступивши під промовистим псевдонімом Недолін, надрукував 7 російськомовних та три україномовні романтичні вірші, серед яких і вірш-присвята "Шевченкові", написаний ще 26 листопада (за ст. ст.) 1841 р. Саме завдяки Є. Гребінці "заочне" знайомство з основоположником нової української літератури переросло в товариські стосунки.

Особиста ж їх зустріч Афанасьєва з Шевченком відбулась, як писав О. Афанасьєв у "Спогадах про Т. Г. Шевченка", у с. Мойсівка 29 червня (за ст. ст.) 1843 р. на балу в поміщиці Т. Г. Волховської "Проходя мимо главного подъезда, я услышал голоса: "Гребенка! Гребенка" и остановился. Е. П. подъезжал к крыльцу в сопровождении незнакомца... Гребенка тотчас же поздоровался со мною, взял за плечи и, толкнув на своего спутника, познакомил нас. Это был Т. Г. Шевченко. Последний знал меня по стихотворному посланию к нему, напечатанному в "Молодике" и крепко обнялся со мною" [3, с. 60]. Шевченко декілька разів сказав О. Афанасьєву "искреннее "спасибі". Сцена знайомства дуже гарно розкриває комунікабельну, товариську, жартівливу вдачу Є. Гребінки. Вона також засвідчує те, що це була зустріч людей, які досить добре знали один одного як з людського, так і професійного боку. Очевидно, для "заочного" зближення Шевченка з Чужбинським чимало зробив і Є. Гребінка.

Взаємини О. Афанасьєва з Т. Шевченком продовжувались до останніх днів великого Кобзаря. Не завжди все було гармонійно, однак взаєморозуміння і повага переважили. О. Афанасьєв залишив помітну художню, наукову та мемуарну шевченкіану, спілкування з

генієм українського народу мало позитивний вплив і на художню творчість випускника ніжинського ліцею.

Останньою інформацією про можливі прижиттєві контакти О. Афанасьєва з Є. Гребінкою є вірш "В альбом Л. П. Гребенкиной", що датований 14 серпня (за ст. ст.) 1844 р. Твір написаний в с. Убіжище, коли, очевидно, О. Афанасьєв гостював у сестри Є. Гребінки Людмили. Можливо, у родові помешкання приїжджав у цей час і Є. Гребінка.

Ми не знайшли некрологів чи статей О. Афанасьєва, які б засвідчували його реакцію на смерть Є. Гребінки в Петербурзі в 1848 р. Не відомо, чи був О. Афанасьєв на похороні поета. Коли помер Є. Гребінка, О. Афанасьєв працював у Воронежі. Однак і після чотирьох років по смерті поета О. Афанасьєв у рецензії на книгу "Байки и прибаутки Левка Боровиковского. – Киев, 1852" не приховував суму від втрати, якої зазнала українська культура: "Со смертью Основьяненка и Гребенки, новейших деятелей Малороссийского слова, в Малороссийкой литературе не было ничего нового..." [14, с. 669]. При цьому, в силу своєї поміркованої суспільно-політичної позиції, О. Афанасьєв промовчав, що гальмування українського літературного процесу було зумовлене великою мірою розгромом Кирило-Мефодіївського товариства в 1847 р. та арештом провідних тогочасних письменників – Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша.

Уся стаття пройнята великою повагою до "покойного Евгения Павловича" і спробою визначити його місце в історії української літератури та байкарської традиції зокрема. О. Афанасьєв позиціонував себе як об'єктивного критика, оскільки знав "язык, нравы и обычаи Малороссии и ее литературу" [14, с. 669]. Він зараховував Є. Гребінку до зачинателів нової української літератури, який всупереч зверхній, упередженій оцінці офіційної критики не поступався своєю патріотичною позицією. Однак, на думку автора, Гребінка, "к сожалению, не был оценен собственно как малороссийский писатель" [14, с. 669]. Найвищі досягнення в розвитку української байки О. Афанасьєв вбачав саме в творчості Є. Гребінки. Жодна з байок Л. Боровиковського "не может сравняться с Приказками покойного даровитого Гребенки... В Приказках Гребенки много остроты, остроты неподдельной" [14, с. 669]. О. Афанасьєв указав на оригінальність байок Є. Гребінки та вміння письменника передати в байці "малороссийские нравы".

Ім'я Є. Гребінки згадав О. Афанасьєв і в 1855 р., коли в Петербурзі анонімно видав свою поетичну збірку "Що було на серці". Сю-

ди ввійшов вірш "Є. П. Гребінці", вперше опублікований ще 1841 р. Це єдиний вірш у збірці, написаний раніше 1855 р., і він засвідчував, що повагу і духовну близькість до свого гімназійного товариша Олександр Степанович проніс через десятиліття.

Отже, діалектика взаємин О. Афанасьєва-Чужбинського та Є. Гребінки мала, вважаємо, такий вигляд. Спочатку був етап наставництва старшого гімназиста над молодшим. Є. Гребінка зумів розгледіти в Олександрові літературний хист, сприяв формуванню його літературно-естетичної, переважно романтичної, позиції, поширенню його друкованого слова, встановленню творчих контактів. Власною творчістю і життєвою позицією Є. Гребінка, очевидно, сприяв розвитку українського патріотизму, захопленню фольклором, перекладами, видавничою діяльністю. Далі – спільний розвиток традицій ніжинської літературної школи, особистісної, "байро-нічної" лірики та поезії, що зросла на ґрунті українського фольклору, глибоке вивчення його. І нарешті – осмислення О. Афанасьєвим-критиком місця Є. Гребінки в розвитку української культури, яке в цілому було професійним, науковим, хоча і не позбавленим певного дружнього сентименту.

І Є. Гребінка, і О. Афанасьєв-Чужбинський належали до тих представників дворянської інтелігенції та вихованців Ніжинської вищої школи, які, незважаючи на лояльність до царської влади і суперечливість світогляду, багато зусиль віддали становленню і розвитку нової української літератури та відстоюванню її права на національну самотність.

Література

1. Быков П. В. А. С. Афанасьев-Чужбинский : биографический очерк / П. В. Быков // Собрание сочинений Александра Степановича Афанасьева (Чужбинского) / под ред. П. В. Быкова. – СПб., 1890.
Т. 1. – 1890.
2. Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородко. – СПб., 1881.
3. Чужбинский А. Воспоминания о Т. Г. Шевченке / А. Афанасьев // Русское слово. – 1861. – № 5.
4. Афанасьев А. Дорожные заметки / А. Афанасьев // Северная пчела. – 1853. – № 222.
5. Кукольник Н. Н. Г. Белоусов / Н. Кукольник // Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородко. – СПб., 1881.
6. Самойленко Г. В. Літературне життя Чернігвщини в XII–XX ст. / Г. В. Самойленко. – Ніжин, 2003.

7. Александр Степанович Афанасьев (Чужбинский). Встреча // Собрание сочинений Александра Степановича Афанасьева (Чужбинского) / под ред. П. В. Быкова. – СПб., 1891.

Т. VI. – 1891.

8. Гребінка Є. П. Твори : у 3 т. / Є. П. Гребінка. – К., 1981.

Т. 3. – 1981.

9. Супронюк О. К. Литературная среда раннего Гоголя / О. К. Супронюк. – К., 2009.

10. Украинский журнал. – 1825. – Ч. 2.

11. Гребінка Є. П. Твори : у 3 т. / Є. П. Гребінка. – К., 1981.

Т. 1. – 1981.

12. Баскаков В. Н. Письма русских литераторов и ученых Ю. И. Крашевскому / В. Н. Баскаков // Славянские литературные связи. – Л., 1968.

13. Афанасьев А. Поездка в Южную Россию. Очерки Днепра / А. Афанасьев // Собрание сочинений Александра Степановича Афанасьева (Чужбинского) / под ред. П. В. Быкова. – СПб., 1893.

Т. VII. – 1893.

14. Афанасьев А. Байки и прибаутки Левка Боровиковского. – К., 1852. Рецензия / А. Афанасьев // Северная пчела. – 1852. – № 168.

15. Задорожна Людмила. Євген Гребінка : літературний портрет / Людмила Задорожна. – К., 2000.

16. Афанасьев-Чужбинський Олександр. Критика. Ластовка, собрание сочинений на малороссийском языке / Олександр Афанасьев-Чужбинський // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія. – К., 1996.

Кн. 1. – 1996.